

WŁODZIMIERZ GŁODOWSKI

Ograniczenia egzekucji sądowej ze składników gospodarstwa rolnego

1. Uwagi wstępne

Przepisy o ograniczeniach egzekucji stanowią wyjątek od zasady zawartej w art. 803 k.p.c., według której egzekucję można prowadzić ze wszystkich części majątku dłużnika, jako że względem wierzyciela odpowiada on całym swoim majątkiem. Przepisy te, skoro dotyczą wyjątków, nie mogą podlegać wykładni rozszerzającej¹.

W doktrynie rozróżnia się ograniczenia egzekucji o charakterze podmiotowym bądź przedmiotowym². Te pierwsze polegają na niedopuszczalności prowadzenia w ogóle egzekucji przeciwko określonym podmiotom – na przykład podmiotom, którym przysługuje immunitet jurysdykcyjny. Z kolei ograniczenia o charakterze przedmiotowym, dominujące w polskiej procedurze cywilnej, dotyczą niedopuszczalności prowadzenia egzekucji świadczeń pieniężnych z określonych składników majątku dłużnika³. Zaznaczyć należy, że ograniczenia te mogą wynikać nie tylko z mocy samego prawa, lecz także z mocy tytułu wykonawczego⁴. Do uzyskania tytułu wykonawczego konieczne jest nadanie klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu (w którym także może być zawarte ograniczenie odpowiedzialności dłużnika zgodnie z art. 319 k.p.c.). Przy rozszerzeniu

¹ Zob. E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1998, s. 261; A. Marciniak, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 506-1088*, red. K. Piasecki, t. II, Warszawa 2006, s. 766.

² W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, wyd. 7, Warszawa 2005, s. 417.

³ *Ibidem*, s. 417.

⁴ *Ibidem*.

odpowiedzialności na małżonka dłużnika (art. 787-787² k.p.c.), w klauzuli tej może być określona odpowiedzialność małżonka za zobowiązania dłużnika. Możliwa jest np. niedopuszczalność egzekucji z majątku osobistego małżonka dłużnika, mogącego obejmować także całe gospodarstwo rolne lub jego poszczególne składniki.

Za gospodarstwo rolne zgodnie z art. 55³ k.c. uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą wraz z prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Pod pojęciem inwentarza należy rozumieć wykorzystywane do prowadzenia gospodarstwa rolnego i przez to wchodzące w jego skład maszyny i narzędzia (inwentarz martwy) oraz zwierzęta (inwentarz żywy)⁵. Prawa i obowiązki związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego to wierzytelności i długi wynikające ze stosunków prawnych łączących osobę prowadzącą gospodarstwo rolne z innymi podmiotami w związku z uprawianiem działalności rolniczej⁶. Brak któregośkolwiek ze składników gospodarstwa rolnego (na przykład inwentarza żywego lub budynków) wymienionych w art. 55³ k.c. nie świadczy o tym, że pozostałe składniki nie stanowią gospodarstwa rolnego⁷.

Przedmiotem egzekucji są zasadniczo składniki gospodarstwa rolnego, jeśli są tak wyodrębnione, że mogą być przedmiotem samodzielnego obrotu, a zatem budynki i urządzenia trwale z gruntem związane, mające charakter części składowych gruntu, jak również drzewa i inne rośliny od chwili zasadzenia lub zasiań, nie mogą być samodzielnie przedmiotem egzekucji w zakresie egzekucji świadczeń pieniężnych. Zgodnie z art. 48 k.c., stanowią one część składową nieruchomości, a w myśl art. 47 § 1 k.c. części składowe rzeczy nie mogą być odrębnym przedmiotem własności i innych praw rzeczowych, co powoduje, że nie mogą być samodzielnym przedmiotem egzekucji. Egzekucji nie podlegają także plody rolne, jeżeli jeszcze nie zostały odłączone od nieruchomości⁸. Wzależności od konkretnej sytuacji – każdy przedmiot egzekucji może stanowić składnik gospodarstwa rolnego lub być pozbawiony tego przymiotu. Wyjątkowo przedmiotem egzekucji może być także całe gospodarstwo rolne, a nie jego

⁵ Zob. R. Budzinowski, *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992, s. 95.

⁶ Ibidem, s. 81; idem, *Pojęcie gospodarstwa rolnego według kodeksu cywilnego (rozważania na tle art. 55³ k.c.)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1991, z. 3, s. 61.

⁷ Zob. orzeczenie NSA z 20 września 1991 r., II SA 669/91, ONSA 1992, nr 2, poz. 26.

⁸ Zob. W. Chlebny, *Egzekucja roślin 'na pnio'*, „Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości” 1959, nr 3, s. 28.

składniki, co jest dopuszczalne w egzekucji przez sprzedaż przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego (art. 1064¹⁴-1064²³ k.p.c.).

Z pojęciem gospodarstwa rolnego i jego składników związane jest pojęcie rolnika. Tylko w niektórych przypadkach zwolnienie spod egzekucji składników gospodarstwa rolnego dotyczyć będzie wyłącznie sytuacji, gdy gospodarstwo to prowadzi osoba fizyczna – rolnik indywidualny. W większości przypadków dotyczyć to będzie dłużnika niezależnie od formy prawnej, w jakiej prowadzi on gospodarstwo rolne.

Oprócz sądowego postępowania egzekucyjnego, w stosunku do składników gospodarstwa rolnego toczyć się może także administracyjne postępowanie egzekucyjne⁹, w którym przewidziane są ograniczenia tej egzekucji, częściowo także dotyczące składników gospodarstwa. W przypadku zbiegu egzekucji administracyjnej z egzekucją sądową co do tej samej rzeczy lub prawa majątkowego, przeciwko temu samemu dłużnikowi, następuje ustalenie organu, który łącznie ma dalej prowadzić egzekucję. Zgodnie z art. 773 § 1 k.p.c. oraz art. 62 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, administracyjny organ egzekucyjny i komornik wstrzymują czynności na wniosek wierzyciela, dłużnika lub z urzędu i przekazują akta egzekucji administracyjnej i egzekucji sądowej sądowi rejonowemu, w którego okręgu wszczęto egzekucję, w celu rozstrzygnięcia, który organ egzekucyjny – sądowy czy administracyjny – ma dalej prowadzić egzekucję. Od tego momentu organ wyznaczony przez sąd prowadzi dalej egzekucję łącznie, w trybie dla niego właściwym. Gdy w przypadku zbiegu egzekucji sądowej i egzekucji administracyjnej sądowy organ egzekucyjny prowadzi obie egzekucje, przepisy k.p.c. określające ograniczenia egzekucji stosuje się również do należności podlegającej egzekucji administracyjnej, chyba że określone w przepisach ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji ograniczenia egzekucji są mniejsze (art. 838 k.p.c.). Ponieważ ograniczenia w obu postępowaniach są podobne, przepis ten ma w praktyce małe znaczenie¹⁰.

Strony postępowania egzekucyjnego to wierzyciel egzekwujący i dłużnik egzekwowany, jednak wobec przywoływania w tekście niniejszego opracowania przepisów zawierających jedynie określenia „wierzyciel” oraz „dłużnik”, dla czytelności tekstu używane będą tylko wyrażenia w brzmieniu ustawowym.

⁹ Zgodnie z ustawą z 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji; tekst jedn.: Dz. U. 2005, Nr 229, poz. 1954 ze zm.

¹⁰ Zob. H. Pietrkowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, cz. III – Postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2006, s. 186.

2. Wyłączenia spod egzekucji uregulowane w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 829-839 k.p.c.)

Większość przypadków wyłączeń spod egzekucji występujących w ramach egzekucji sądowej zawarta jest w dziale V „Ograniczenia egzekucji” księgi trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego (art. 829-839). Ograniczenia te przewidziane są przez ustawodawcę m.in. ze względów humanitarno-społecznych czy gospodarczych¹¹. Mają one charakter bezwzględnie obowiązujący i wyznaczają przedmiotowy zakres egzekucji¹². Dłużnik nie może się ich zrzec – zarówno wobec wierzyciela, jak i organu egzekucyjnego¹³. Znajdują one zastosowanie wyłącznie w przypadku egzekucji świadczeń pieniężnych i nie obowiązują w ramach egzekucji świadczeń niepieniężnych, np. w przypadku egzekucji polegającej na odebraniu dłużnikowi określonych przedmiotów. Przewidziane w dziale V k.p.c. ograniczenia egzekucji obowiązują z mocy prawa, co powoduje, że egzekucja prowadzona wbrew tym ograniczeniom skutkuje koniecznością umorzenia na wniosek dłużnika¹⁴ lub z urzędu (art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c.) przez organ egzekucyjny postępowania egzekucyjnego w części dotyczącej wyłączonych spod egzekucji składników majątku dłużnika, bądź uchylenia przez komornika czynności dotyczących tych składników majątku. Możliwe jest także wydanie przez sąd egzekucyjny zarządzenia nakazującego komornikowi usunięcie uchybień powstałych na skutek zajęcia niezgodnego z prawem¹⁵.

Zawarte w art. 829 k.p.c. wyłączenie spod egzekucji określonych w tym artykule przedmiotów i pieniędzy zasadniczo uzależnione zastało od uznania ich niezbędności dla dłużnika. Za podstawę uznania niezbędności danych przedmiotów przyjąć należy aktualne warunki i przeciętny (w czasie prowadzenia egzekucji) ogólny poziom życia społeczeństwa – przeciętną stopę życiową¹⁶. Prezentowane jest także stanowisko, że przepis ten ma na celu nie tylko zapewnienie ochrony dłużnika ze względów humanitarnych

¹¹ Zob. A. Marciniak, *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2005, s. 177.

¹² Zob. F. Zedler, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, t. II – *Postępowanie egzekucyjne (art. 758-843 k.p.c.)*, Toruń 1995, s. 209 i 210.

¹³ Zob. H. Pietrzkowski, op. cit., s. 171.

¹⁴ Ibidem, s. 172; A. Marciniak, op. cit., s. 766.

¹⁵ Zob. H. Pietrzkowski, op. cit., s. 171.

¹⁶ Zob. A. Marciniak, op. cit. s. 777.

i społecznych, ale także ze względu na interes wierzyciela, dla którego pozbawienie dłużnika podstaw egzystencji w dalszej perspektywie nie byłoby korzystne z racji niewielkich szans wyegzekwowania w przyszłości całości wierzytelności¹⁷. Wyłączenia zawarte w art. 829 k.p.c. dotyczą przedmiotów i pieniędzy należących do dłużnika będącego wyłącznie osobą fizyczną. W przypadkach określonych w art. 829 pkt 3 oraz 5 k.p.c. tą osobą może być także rolnik indywidualny, a przedmiot egzekucji wchodzić w skład gospodarstwa rolnego.

Zgodnie z art. 829 pkt 3 k.p.c., nie podlegają także egzekucji jedna krowa lub dwie kozy lub trzy owce potrzebne do wyżywienia dłużnika i będących na jego utrzymaniu członków jego rodziny wraz z zapasem paszy i ściółki do najbliższych zbiorów. Wyłączenie to dotyczy zarówno sytuacji, gdy dłużnik nie jest rolnikiem, jak i przypadku, gdy dłużnik jest rolnikiem¹⁸, a zatem prowadzi gospodarstwo rolne, którego składnikami są zwierzęta, pasza i ściółka wymienione w tym przepisie. Warunkiem ich wyłączenia spod egzekucji jest taki stan warunków życiowych dłużnika i rodziny będącej na jego utrzymaniu, że są one niezbędne do ich wyżywienia. Występujące w tym przepisie pojęcie rodziny ma szeroki zakres podmiotowy¹⁹, ograniczony jedynie do kręgu osób spokrewnionych i powinowaconych, pozostających faktycznie na jego utrzymaniu, niezależnie od prawnego obowiązku zapewnienia im takiego utrzymania. Nadto, dostarczanie przez dłużnika środków utrzymania niekoniecznie musi następować w warunkach wspólnoty rodzinno-domowej²⁰.

Zgodnie z art. 844¹ k.p.c., wprowadzonym ustawą z 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw²¹, przepisy dotyczące egzekucji z ruchomości stosuje się także odpowiednio do egzekucji ze zwierząt, jeżeli nie są sprzeczne z przepisami dotyczącymi ochrony zwierząt. Do czasu tej nowelizacji zwierzęta gospodarskie, jako niebędące w stanie wolnym, zgodnie z cywilnoprawną kwalifikacją uważane były w postępowaniu egzekucyjnym wprost za rzeczy ruchome. Nastąpiło więc tutaj dostosowanie przepisów k.p.c. do treści art. 1 ust 1 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt²², stanowią-

¹⁷ Zob. K. Flaga-Gieruszyńska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, wyd. 3, Warszawa 2008, s. 1329.

¹⁸ Tak też A. Marciniak, op. cit., s. 779.

¹⁹ Ibidem, s. 777.

²⁰ Zob. H. Pietrkowski, op. cit., s. 172.

²¹ Dz. U. Nr 172, poz. 1804.

²² Tekst jedn.: Dz. U. 2003, Nr 106, poz., 1002 ze zm.

cego, że zwierzęta jako istoty żyjące, zdolne do odczuwania cierpienia, nie są wprawdzie „rzeczami”, ale mogą być objęte egzekucją z ruchomości. Zajmując zwierzęta, komornik powinien zatem zapewnić im odpowiednie warunki ich przetrzymywania i opieki²³.

Zgodnie z art. 829 pkt 5 k.p.c., nie podlegają egzekucji u dłużnika pobierającego periodyczną stałą płacę – pieniądze w kwocie, która odpowiada niepodlegającej egzekucji części płacy za czas do najbliższego terminu wypłaty, a u dłużnika nieotrzymującego stałej płacy – pieniądze niezbędne dla niego i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie. Przyjąć należy, że dłużnikiem nieotrzymującym stałej płacy jest także rolnik indywidualny²⁴, natomiast pieniądze, które posiada (z reguły niewyodrębnione na potrzeby utrzymania) stanowią składnik gospodarstwa rolnego. Ocena wysokości kwoty wolnej od zajęcia w przypadku dłużnika nieotrzymującego stałej płacy – pieniędzy niezbędnych dla niego i jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie, należeć będzie do organu egzekucyjnego²⁵. Zwrócić należy uwagę, że – w przeciwieństwie do art. 829 pkt 3 k.p.c. – mowa jest nie o członkach rodziny dłużnika będących na jego utrzymaniu, lecz o członkach rodziny, a zatem bardziej wąsko – jedynie o tych osobach, które ma obowiązek utrzymywać.

Specyficzny przypadek ochrony zapłaty potencjalnej wierzytelności rolnika będącego producentem mleka, gdy ograniczenie egzekucji dotyczy jednak tylko możliwości prowadzenia egzekucji z rachunku bankowego podmiotu skupującego mleko, przewiduje art. 829 pkt 7 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, egzekucji nie podlegają „środki pieniężne zgromadzone na rachunku bankowym, o którym mowa w art. 36 ust. 4a ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych”²⁶. Na tym wyodrębnionym rachunku bankowym podmiot skupujący mleko, a zatem ten, który nabył uprawnienie do skupowania mleka poprzez wpis do rejestru prowadzonego przez Agencję Rynku Rolnego, gromadzi zaliczkę określoną w art. 33 ust. 2 ustawy o organizacji rynku mleka i prze-

²³ Zob. H. Pietrzkowski, op. cit., s. 219.

²⁴ Tak, też Z Świeboda, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1994, s. 115.

²⁵ H. Pietrzkowski, op. cit., s. 173.

²⁶ Dz. U. 2005, Nr 244, poz. 2081; Dz. U. 2006, Nr 50, poz. 363 i Nr 208, poz. 1541; Dz. U. 2007, Nr 115, poz. 794. Ta ustawa została zmieniona ustawą z 12 czerwca 2006 r. o zmianie ustawy o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych (Dz. U. Nr 127, poz. 816) oraz ustawą z 24 października 2008 r. o zmianie ustawy o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 214, poz. 1346).

tworów mlecznych oraz dopłatę określoną w art. 36 ust. 3 pkt 3 tej ustawy. Kwoty pieniężne zgromadzone na tym rachunku przekazywane są następnie przez podmiot skupujący na konto Agencji Rynku Rolnego lub też – na podstawie decyzji tej Agencji – dostawcy mleka. Zaznaczyć należy, że zgodnie z art. 3 ust. 3 ustawy z 17 czerwca 2008 r. o zmianie ustawy o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych w roku kwotowym 2008/2009 oraz 2009/2010, podmioty skupujące nie są obowiązane do prowadzenia rachunku bankowego, o którym mowa w art. 36 ust. 4a ustawy o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych.

Kolejny przypadek ograniczenia egzekucji ze składników gospodarstwa rolnego określa art. 831 § 1 pkt 5 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, świadczenia z ubezpieczeń majątkowych (świadczenia z ubezpieczeń osobowych nie wchodzą w skład gospodarstwa rolnego), podlegają egzekucji w granicach określonych w drodze rozporządzenia przez Ministrów Finansów i Sprawiedliwości. Nie dotyczy to jednak egzekucji mającej na celu zaspokojenie roszczeń z tytułu alimentów. Na podstawie delegacji zawartej w art. 831 § 1 pkt 5 k.p.c., wydane zostało rozporządzenie Ministrów Finansów i Sprawiedliwości z 4 lipca 1986 r.²⁷ w sprawie określenia granic, w jakich świadczenia z ubezpieczeń osobowych i odszkodowania z ubezpieczeń majątkowych nie podlegają egzekucji sądowej. Zgodnie z tym rozporządzeniem (z zastrzeżeniem art. 832 i 833 § 5 k.p.c. dotyczących ubezpieczeń osobowych), świadczenia z ubezpieczeń osobowych i odszkodowania z ubezpieczeń majątkowych nie podlegają egzekucji sądowej w trzech czwartych tych odszkodowań. Jednocześnie § 2 tego rozporządzenia określa, że ograniczenia powyższe nie dotyczą egzekucji mającej na celu zaspokojenie roszczeń alimentacyjnych oraz składki należnej zakładowi ubezpieczeń z tytułu ubezpieczeń osobowych i majątkowych.

Przytoczyć należy prezentowane w literaturze stanowisko²⁸, że w stosunku do osoby fizycznej – rolnika indywidualnego prowadzącego gospodarstwo rolne – nie ma zastosowania przepis art. 829 pkt 4 k.p.c. stanowiący, że nie podlegają egzekucji narzędzia i inne przedmioty niezbędne do osobistej pracy zarobkowej dłużnika oraz surowce niezbędne dla niego do produkcji na okres jednego tygodnia, z wyłączeniem jednak pojazdów mechanicznych.

²⁷ Dz. U. Nr 26, poz. 128.

²⁸ Tak H. Pietrzkowski, op. cit., s. 173; F. Zedler, op. cit., s. 210.

3. Wyłączenie spod egzekucji w trybie rozporządzenia wykonawczego do art. 830 k.p.c.

W art. 830 k.p.c. ustawodawca udzielił delegacji ustawowej Ministrowi Sprawiedliwości do wydania w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa oraz Ministrem Finansów rozporządzenia określającego, jakie przedmioty należące do rolnika prowadzącego gospodarstwo nie podlegają egzekucji. W oparciu o tę delegację wydane zostało pierwotnie rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 maja 1966 r. w sprawie określenia przedmiotów należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne, które nie podlegają egzekucji sądowej²⁹. Zostało ono uchylone aktualnie obowiązującym rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 16 maja 1996 r. w sprawie określenia przedmiotów należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo, które nie podlegają egzekucji sądowej³⁰. Z upływem czasu i na skutek zmian zachodzących w technologiach prowadzenia produkcji rolnej, konieczne stało się wprowadzenie zmian na liście przedmiotów, w stosunku do których – zdaniem ustawodawcy – wprowadzić należy ograniczenie możliwości prowadzenia egzekucji dla zapewnienia zdolności produkcyjnej gospodarstwa rolnego. Pominięto na przykład sanie robocze oraz kierat, które powinny znajdować się raczej w skansenie, a nie w prawidłowo funkcjonującym gospodarstwie rolnym, a dodano określone zapasy paliwa i środków ochrony roślin. W § 1 rozporządzenia nie użyto także określenia „rolnik indywidualny” – zawężającego do 1996 r. zakres stosowania części uchylonego rozporządzenia.

Zastosowanie przepisów rozporządzenia ma zastosowanie w przypadku skierowania egzekucji roszczeń pieniężnych do określonych w nim przedmiotów. Przez to pojęcie należy rozumieć rzeczy ruchome stanowiące składniki gospodarstwa rolnego, a sposobem egzekucji z tych przedmiotów jest egzekucja z ruchomości (art. 844 i n. k.p.c.). Wyjątkiem są określone w § 1 pkt 16 rozporządzenia zaliczki kontraktacyjne, które albo nie zostały jeszcze przez kontraktującego wypłacone producentowi rolnemu (rolnikowi), a zatem stanowią wierzytelność dłużnika, albo zostały mu już wypłacone i wtedy z reguły będą środkami pieniężnymi na koncie bankowym rolnika. Zatem jest to ograniczenie w toczącej się egzekucji z innych wierzytelności (art. 895 i n. k.p.c.) lub egzekucji z rachunków bankowych (art. 889 k.p.c.).

²⁹ Dz. U. Nr 21, poz. 138.

³⁰ Dz. U. Nr 63, poz. 300 (dalej: „rozporządzenie”).

Warunkiem zastosowania ograniczeń egzekucji przewidzianych rozporządzeniem jest także okoliczność, aby było to gospodarstwo „prowadzone” przez rolnika, a zatem funkcjonujące. Natomiast ani z brzmienia art. 830 k.p.c., ani z treści rozporządzenia nie wynika, by musiało to być gospodarstwo towarowe o określonym poziomie produkcji. Można zatem twierdzić, że gospodarstwo rolne prowadzone przez rolnika indywidualnego wyłącznie w celu samozaopatrzenia także spełnia w tym przypadku wymogi ustawowe. Ustawodawca w art. 830 k.p.c. oraz Minister Sprawiedliwości w wydanym na podstawie jego delegacji rozporządzeniu, nazywa dłużnika, przeciwko któremu toczy się egzekucja, „rolnikiem” (bez dodatkowych określeń), przyjąć więc należy, że uregulowania te dotyczą podmiotu prowadzącego gospodarstwo rolne (bez względu na formę prawną tego podmiotu). Zaznaczyć trzeba, że w myśl § 6 rozporządzenia, przewidziane w nim ograniczenia egzekucji nie mają zastosowania w razie równoczesnego skierowania egzekucji do wszystkich nieruchomości wchodzących w skład gospodarstwa rolnego prowadzonego przez rolnika.

Zgodnie z § 1 rozporządzenia, w razie skierowania egzekucji sądowej przeciwko rolnikowi, który prowadzi gospodarstwo rolne, niezależnie od przedmiotów wyłączonych spod egzekucji przez przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, egzekucji nie podlegają ponadto następujące przedmioty:

- 1) jeden koń z uprzężą, a w razie braku konia – jeden źrebak lub inne zwierzę pociągowe wraz z uprzężą,
- 2) w razie braku krowy – jedna jałówka lub cieliczka, niezależnie od tego, czy dłużnik posiada kozy lub owce podlegające wyłączeniu spod egzekucji na podstawie art. 829 pkt 3 k.p.c.,
- 3) jeden tryk, jedna maciora (locha) oraz 20 sztuk drobiu,
- 4) podstawowe maszyny, narzędzia i urządzenia rolnicze w ilości niezbędnej do pracy w gospodarstwie rolnym,
- 5) zboże i inne ziemiopłody niezbędne do siewów lub sadzenia w gospodarstwie rolnym dłużnika w danym roku gospodarczym,
- 6) zwierzęta gospodarskie w połowie okresu ciąży i w okresie odchowu potomstwa oraz potomstwo w okresie: źrebaki do 5 miesięcy, cielęta do 4 miesięcy, jagnięta do 3 miesięcy, prosięta do 2 miesięcy i kozłeta do 5 miesięcy,
- 7) zakontraktowane zwierzęta rzeźne, jeżeli ich waga nie odpowiada warunkom handlowym albo termin dostawy nie upłynął lub nie upływa w miesiącu przeprowadzenia egzekucji,

- 8) ciągnik wraz z maszynami i sprzętem współpracującym niezbędnym do uprawy, pielęgnacji, zbioru i transportu ziemiopłodów,
- 9) zapasy paliwa i części zamienne niezbędne do normalnej pracy ciągnika i maszyn rolniczych – na okres niezbędny do zakończenia cyklu produkcyjnego,
- 10) zapasy opału na okres sześciu miesięcy,
- 11) nawozy oraz środki ochrony roślin w ilości niezbędnej na dany rok gospodarczy dla gospodarstwa rolnego,
- 12) stado podstawowe zwierząt futerkowych oraz zwierzęta futerkowe, co do których hodowca zawarł umowę kontraktacyjną na dostawę skór tych zwierząt,
- 13) stado użytkowe kur niosek w okresie pierwszych miesięcy nośności,
- 14) zapasy paszy i ściółki dla inwentarza wymienionego w pkt 1, 2, 3, 6, 7, 12 i 13,
- 15) podstawowy sprzęt techniczny niezbędny do zakończenia cyklu danej technologii produkcji w przypadku gospodarstwa specjalistycznego,
- 16) zaliczki kontraktacyjne.

Wielkość powyższych wyłączeń w części określona jest nieostrymi klauzulami: „w ilości niezbędnej” lub „niezbędne”. W praktyce powodować to może zaistnienie różnych ocen zakresu tej niezbędności przez organ egzekucyjny oraz rolnika, tym niemniej taka koncepcja ustawodawcy wydaje się w praktyce bardziej racjonalna od próby kazuistycznego i nieelastycznego dookreślenia zakresu zwolnień. Oczywiście zwolnienia te są zwolnieniami z mocy prawa, a w grę może wchodzić jedynie konieczność ustalenia zakresu danego zwolnienia w konkretnym przypadku.

Zgodnie z § 2 ust 1 rozporządzenia, egzekucji nie podlega ponadto nadwyżka inwentarza żywego ponad ilości wymienione w § 1 rozporządzenia oraz w art. 829 pkt 3 k.p.c., jeżeli kierownik urzędu rejonowego właściwego ze względu na miejsce położenia gospodarstwa rolnego dłużnika, po zasięgnięciu opinii wójta (burmistrza lub prezydenta miasta), uzna ją za niezbędną do prowadzenia tego gospodarstwa. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta uprawniony do udzielenia takiej opinii, to oczywiście organ samorządowy właściwy ze względu na położenie gospodarstwa rolnego dłużnika. W przypadku położenia tego gospodarstwa na terenie kilku gmin wydaje się, że kierownik urzędu rejonowego ma obowiązek zasięgnąć opinii wszystkich tych organów właściwych ze względu na położenie gospodarstwa, co może jednak znacznie przedłużyć postępowanie przed kierownikiem urzędu rejonowego. W uchylonym rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości organem właściwym do wydania takiego zaświadczenia było pierwotnie Prezydium Powiatowej (Miejskiej, Dziel-

nicowej) Rady Narodowej. W związku z dokonaną w 1990 r. reformą administracji, kompetencje te przejęły organy gminy³¹. Aktualne przekazanie tych kompetencji kierownikowi urzędu rejonowego nie wydaje się najszcześniejszym posunięciem, gdyż i tak musi on korzystać z opinii właściwego organu gminy lub miasta lepiej zorientowanego w stanie danego gospodarstwa, a ponadto wydłuża to postępowanie przy jednoczesnym zakreśleniu dłużnikowi krótkiego, 14-dniowego terminu do przedstawienia takiego zaświadczenia.

Zaznaczyć należy, że także określone w § 2 rozporządzenia zwolnienie spod egzekucji nie następuje na mocy zaświadczenia kierownika urzędu rejonowego, lecz jest zwolnieniem z mocy prawa, przy czym kierownik urzędu rejonowego jedynie ocenia spełnienie przez zajęte mienie przesłanki do jego zwolnienia spod zajęcia – niezbędność określonej ilości inwentarza żywego do prowadzenia tego gospodarstwa. W przypadku ustalenia pozytywnego, zgodnie z § 2 zd. 2 rozporządzenia, nie podlegają egzekucji także zapasy paszy i ściółki niezbędne dla tego inwentarza do najbliższych zbiorów.

W przypadku zajęcia inwentarza żywego u dłużnika (rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne), komornik ma obowiązek pouczyć go o treści § 2 ust 1 rozporządzenia i wyznaczyć 14-dniowy termin na złożenie zaświadczenia kierownika urzędu rejonowego o uznaniu nadwyżki inwentarza żywego za niezbędną do prowadzenia gospodarstwa rolnego, pod rygorem podjęcia dalszych czynności egzekucyjnych. Zasadna wydaje się jednak możliwość odstąpienia przez komornika od obowiązku wstrzymania się z dalszymi czynnościami egzekucyjnymi w stosunku do zajętej nadwyżki inwentarza żywego w sytuacji, gdy dłużnik nie podejmie się dozoru zajętych zwierząt. Takie zachowanie dłużnika uchybia podstawom tego zwolnienia spod egzekucji i zastosowanie mieć będzie wtedy art. 864 § 2 pkt 2 k.p.c., zgodnie z którym – jeżeli zajęto inwentarz żywy, a dłużnik odmówił zgody na przyjęcie go pod dozór – komornik może sprzedać zajęte zwierzęta bezpośrednio po zajęciu.

Rozporządzenie w § 3 przewiduje także dalsze ograniczenia egzekucji w przypadku, gdy jest ona skierowana do zwierząt gospodarskich, wpisanych do księgi zwierząt zarodowych albo uznanych za rozplodniki odpowiednie do dalszej hodowli³². Zwierzęta te wyłączone są spod egzekucji,

³¹ Zob. F. Zedler, op. cit., s. 215.

³² Zob. ustawę z 2 grudnia 1960 r. o hodowli zwierząt gospodarskich (Dz. U. Nr 54, poz. 313 ze zm.) oraz akty wykonawcze do tej ustawy.

jeżeli nie mogą być sprzedane osobie, która wykaże, że posiada gospodarstwo rolne, w którym istnieją warunki do dalszej hodowli.

Z kolei § 4 rozporządzenia przewiduje w określonych sytuacjach pewne uchYLENIA przywilejów egzekucyjnych. W przypadku gdy toczy się postępowanie o egzekucję alimentów lub należności powstałych w związku z pracą zarobkową, wykonywaną w gospodarstwie rolnym dłużnika, przy czym dotyczy to egzekucji tych należności za okres dłuższy niż 6 miesięcy, w prowadzonej egzekucji nie stosuje się wyłączeń spod egzekucji określonych w rozporządzeniu w § 1 pkt 3 (jeden tryk, jedna maciora/locha oraz 20 sztuk drobiu), pkt 10 (zapasy opału na okres sześciu miesięcy) i pkt 16 (zaliczki kontraktacyjne) oraz § 2 (nadwyżki inwentarza żywego ponad ilości określone w § 1 rozporządzenia i art. 829 pkt 3 k.p.c.).

Należność wierzyciela, o której mowa w rozporządzeniu, określona jest tylko co do podstawy tej wierzytelności i okresu, a zatem pod pojęciem należności rozumieć trzeba należność główną wraz z odsetkami za zwłokę. Natomiast wyłączeniu temu nie podlegają – wobec braku ich wyraźnego wymienienia w rozporządzeniu – należności wierzyciela z tytułu kosztów procesu i ewentualnego zastępstwa procesowego w postępowaniu egzekucyjnym. W § 4 ust. 2 rozporządzenia przewidziano, że gdy wskutek tak prowadzonej egzekucji dochodzi do sprzedaży rzeczy ruchomej albo jej przejęcia na własność przez wierzyciela, a wartość rzeczy sprzedanej lub przejętej przekracza wartość świadczeń za okres 6 miesięcy, wówczas nadwyżkę zalicza się na poczet pozostałych świadczeń – egzekwowanych należności. Zaznaczyć należy, że pod pojęciem rzeczy ruchomej należy rozumieć także zwierzęta gospodarskie, a przepis § 4 ust. 2 rozporządzenia nie ma zastosowania w przypadku egzekucji z zaliczek kontraktacyjnych.

4. Wyłączenie spod egzekucji w trybie art. 1061 k.p.c.

A. Zakres i przesłanki wyłączenia

W art. 1061 k.p.c. ustawodawca wprowadził możliwość dalszych wyłączeń spod egzekucji rzeczy wchodzących w skład gospodarstwa rolnego. Zgodnie z art. 1061 § 1 zd. 1 k.p.c., dłużnik prowadzący działalność gospodarczą w formie przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego, jeśli egzekucja dotyczy ma rzeczy niezbędnej do prowadzenia tej działalności, może wystąpić do sądu o wyłączenie tej rzeczy spod zajęcia, wskazu-

jąc we wniosku składniki swego mienia, z których jest możliwe zaspokojenie roszczenia wierzyciela w zamian za rzecz zwolnioną. Celem tego uregulowania jest ochrona przedsiębiorcy (a zatem także rolnika) przed nadmierną uciążliwością prowadzonej przeciwko niemu egzekucji³³.

Zakres zastosowania przepisu art. 1061 k.p.c. ograniczony jest tylko do przypadków egzekucji świadczeń pieniężnych³⁴, bez możliwości jego zastosowania w przypadkach egzekucji świadczeń niepieniężnych. W trybie art. 1061 k.p.c. dłużnik może żądać wyłączenia spod egzekucji rzeczy, które nie podlegają egzekucji z mocy prawa, a zatem nie w przypadku, gdy są to przedmioty wymienione w art. 829 pkt. 4 k.p.c. oraz w rozporządzeniu, gdyż wtedy egzekucja w tym zakresie podlega umorzeniu na podstawie art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c.³⁵

Przepis art. 1061 k.p.c. dotyczy wyłącznie sytuacji, gdy dłużnik prowadzi działalność gospodarczą w formie przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego. W postępowaniu egzekucyjnym każdy rolnik prowadzący gospodarstwo rolne jest objęty zakresem pojęcia przedsiębiorcy jako podmiotu mającego uprawnienie do wystąpienia do sądu z wnioskiem o wyłączenie danej rzeczy stanowiącej składnik gospodarstwa rolnego spod zajęcia w trybie art. 1061 k.p.c. Zastosowanie mieć tutaj będzie cywilnoprawne pojęcie przedsiębiorcy³⁶, określone w art. 43¹ k.c., stanowiącym, że przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ § 1 k.c. (jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną), prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. W myśl art. 43¹ k.c., przedsiębiorcami są również rolnicy prowadzący działalność wytwórczą w rolnictwie³⁷. Definicję pojęcia działalności gospodarczej zawiera natomiast art. 2 ustawy z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej³⁸, określający działalność gospodarczą jako zarobkową dzia-

³³ Zob. H. Pietrkowski, op. cit., s. 560.

³⁴ Ibidem, s. 559; J. Jagiela, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 506-1088*, red. K. Piasecki, t. II, Warszawa 2006, s. 1237-1238; F. Zedler, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, t. IV – Art. 1004-1095¹, s. 122; R. Flejszar, *Przedsiębiorstwo oraz gospodarstwo rolne jako przedmiot zabezpieczenia i egzekucji po nowelizacji k.p.c. z dnia 2 lipca 2004 r.*, w: *Czterdziestolecie Kodeksu postępowania cywilnego*, Kraków 2006, s. 37.

³⁵ Zob. H. Pietrkowski, op. cit., s. 561; J. Jagiela, op. cit., s. 1238.

³⁶ Zob. H. Pietrkowski, op. cit., s. 559.

³⁷ Zob. M. Kepiński, *Opinie Rady Legislacyjnej o projekcie zmiany ustawy – Kodeks cywilny*, „Przegląd Legislacyjny” 2002, nr 2, s. 76 i n.; R. Flejszar, op. cit., s. 20.

³⁸ Dz. U. Nr 173, poz. 1807, ze zm.

łalność wytwórczą, budowlaną, handlową, usługową oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodową, wykonywaną w sposób zorganizowany i ciągły. W myśl orzecznictwa Sądu Najwyższego³⁹, działalność gospodarcza wyróżniać się ma działaniem na własny rachunek, powtarzalnością i fachowością działań, a także podporządkowaniem prowadzonej działalności regułom opłacalności i zysku, bądź zasadzie racjonalnego gospodarowania.

Zgodnie z art. 1061 § 1 zd. 1 k.p.c., z wnioskiem o wyłączenie spod zajęcia w trybie tego artykułu może skutecznie wystąpić jedynie dłużnik prowadzący działalność gospodarczą, a zatem rolnik prowadzący rzeczywiście funkcjonujące gospodarstwo rolne, którego produkcja choć w części jest produkcją towarową przeznaczoną na zbyt. Zgodnie z powołanym wyżej orzecznictwem SN, cechą charakterystyczną działalności gospodarczej jest także uczestniczenie w obrocie gospodarczym, a zatem działalność ograniczająca się tylko do pobierania pożytków z rzeczy nie może być uznana za działalność gospodarczą⁴⁰. Nie spełnia więc kryteriów do ubiegania się o zwolnienie rolnik posiadający – co prawda – gospodarstwo rolne, ale nieprowadzący w nim działalności bądź prowadzący produkcję wyłącznie lub w znacznej części na samozaopatrzenie. Zaznaczyć należy, że zgodnie z art. 1061 § 1 zd. 2 k.p.c., sąd orzekając w przedmiocie wyłączenia spod zajęcia, bierze pod uwagę także społeczno-gospodarcze znaczenie działalności gospodarczej dłużnika.

Wyłączenie spod egzekucji może dotyczyć jedynie rzeczy, a zatem zgodnie z art. 45 k.c. tylko przedmiotów materialnych – zarówno ruchomości, jak i nieruchomości⁴¹. Wyłączenie spod zajęcia dotyczyć może tylko części potencjalnego przedmiotu egzekucji, którym jest mienie dłużnika obejmujące (zgodnie z art. 44 k.c.) własność i inne prawa majątkowe. Postulat rozszerzenia zakresu zwolnienia spod zajęcia także o inne składniki majątku dłużnika⁴² wydaje się w pełni zasadny. Na przykład własność

³⁹ Zob. uchwały SN wraz z uzasadnieniami z 18 czerwca 1991 r., II CZP 40/91 OSNCP 1992, nr 2, poz. 17; z 6 grudnia 1991 r., III CZP 117/91, OSNCP 1992, nr 5, poz. 65 i z 14 marca 1995 r., III CZP 6/95, OSNC 1995, nr 5, poz. 72.

⁴⁰ Zob. wyrok SN z 11 października 1966 r., III RN 4/96, OSNAPiUS 1977, nr 10, poz. 160; wyrok NSA z 28 stycznia 1998 r., II SA 1226/97, niepubl.

⁴¹ Zob. F. Zedler, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, t. IV – Art. 104-1095¹ k.p.c., Toruń 1995, s. 122-123.

⁴² Tak J. Świeczkowski, w: *Egzekucja sądowa w Polsce*, red. Z. Szczurek, Sopot 2007, s. 934; zob. O. Marcewicz, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz*, red. A. Jakubecki, Zakamycze 2005, s. 1528-1529.

udziałów w spółce z o.o., zapewniającej dłużnikowi jako współnikowi zbywanie tej spółce po gwarantowanych cenach określonych produktów rolnych, ma istotne znaczenie dla prowadzenia gospodarstwa rolnego, ważniejsze niż własność danej maszyny rolniczej, przy której braku rolnik może zamówić wykonanie stosownej usługi u innego podmiotu.

Zaznaczyć należy, że wnosząc o zwolnienie spod zajęcia danej rzeczy, dłużnik ma obowiązek wskazać mienie zastępcze – składniki swego mienia, z których możliwe jest zaspokojenie wierzyciela w zamian za rzecz zwolnioną (art. 1061 § 1 zd. 1 *in fine* k.p.c.), a zatem nie tylko rzeczy, ale także inne prawa majątkowe. Wartość wskazanego przez dłużnika mienia zastępczego winna zapewniać pełne zaspokojenie wierzyciela w prowadzonej egzekucji, nawet w przypadku, gdyby egzekucja z rzeczy zajętych, co do których dłużnik wnosi o wyłączenie spod zajęcia, nie zapewniała pełnego zaspokojenia wierzyciela⁴³. Rzeczy, co do których dłużnik wnosi o wyłączenie spod zajęcia, muszą być niezbędne do prowadzenia działalności gospodarczej, z zastrzeżeniem, że działalność ta jest cały czas prowadzona zarówno w chwili zajęcia, jak i okresie trwania postępowania o ich wyłączenie. Wyłączeniu nie podlegają zatem rzeczy, które stanowią własność dłużnika, ale nie służą do aktualnie prowadzonej działalności gospodarczej oraz rzeczy mogące służyć prowadzeniu tej działalności, której jednak dłużnik nie prowadzi. Zaprzeszanie działalności musi mieć charakter stały, a nie okresowy, na przykład w związku z remontem, konserwacją, chorobą, albo gdy działalność jest prowadzona sezonowo⁴⁴.

B. Postępowanie w przedmiocie zwolnienia spod egzekucji

Wszczęcie postępowania w przedmiocie zwolnienia zajętej rzeczy w trybie art. 1061 k.p.c. może nastąpić wyłącznie na wniosek dłużnika. Niedopuszczalne jest natomiast orzeczenie o takim zwolnieniu przez sąd z urzędu⁴⁵. Wniosek ten może być złożony samodzielnie w odrębnym piśmie procesowym lub zgodnie z art. 1061 § 1 zd. 4 k.p.c. w skardze na czynności komornika. W przypadku wniosku składanego samodzielnie,

⁴³ Tak J. Jagieła, op. cit., s. 1238; zob. również F. Zedler, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 1966 r., III CZP 56/96*, OSP 1997, z. 11, poz. 205. Odmiennie M. Karniłowicz, *Egzekucja z wierzytelności przeciwko dłużnikowi prowadzącemu gospodarstwo rolne*, „Problemy Egzekucji” 2000, nr 8 (44), s. 8.

⁴⁴ Zob. J. Jagieła, op. cit., s. 1238.

⁴⁵ Zob. F. Zedler, *Postępowanie...*, t. IV, s. 123.

termin do jego złożenia wyznacza moment zbycia danej rzeczy w toku egzekucji⁴⁶. Skarga na czynności komornika, o której mowa w art. 1061 § 1 zd. 4 k.p.c., to oczywiście skarga na czynność komornika polegającą na zajęciu rzeczy, której wyłączenia spod zajęcia dłużnik się domaga, a nie każda dowolna skarga na czynności komornika. Zgodnie z art. 767 § 4 zd. 1 k.p.c., „skargę na czynności komornika wnosi się do sądu w terminie tygodniowym od dnia dokonania czynności, gdy osoba, której prawo zostało przez czynność komornika naruszone lub zagrożone, była przy czynności obecna lub była o jej terminie zawiadomiona, w innych wypadkach – od dnia zawiadomienia o dokonaniu czynności strony lub osoby, której prawo zostało przez czynności komornika naruszone lub zagrożone [...]”. Po upływie terminu tygodniowego istnieje możliwość złożenia przez dłużnika wniosku o wyłączenie jedynie w odrębnym piśmie procesowym.

We wniosku o wyłączenie rzeczy spod zajęcia w trybie art. 1061 k.p.c. dłużnik winien wykazać, że prowadzi gospodarstwo rolne, że w gospodarstwie tym prowadzi działalność gospodarczą, a zajęta została rzecz (rzeczy) stanowiąca składnik tego gospodarstwa i jest ona niezbędna do prowadzenia tej działalności. Pojęcie rzeczy obejmuje tutaj także inwentarz żywy. Dłużnik musi nadto wskazać składniki swojego mienia, z których możliwe jest zaspokojenie wierzyciela w zamian za rzecz zwolnioną. Zaznaczyć należy, że w trakcie postępowania o wyłączenie spod zajęcia, a w szczególności w ramach wysłuchania stron, dłużnik może wskazać inne mienie zastępcze lub rozszerzyć listę tego mienia⁴⁷.

Złożenie wniosku o wyłączenie spod zajęcia nie powoduje automatycznie wstrzymania dalszych czynności egzekucyjnych względem rzeczy, w stosunku do której dłużnik wnosi o wyłączenie od zajęcia, nie następuje również zawieszenie postępowania egzekucyjnego z mocy prawa. We wniosku o zwolnienie rzeczy spod zajęcia dłużnik może jednak domagać się zawieszenia postępowania egzekucyjnego do czasu zakończenia postępowania wywołanego tym wnioskiem. Jedyną podstawą wniosku o zawieszenie postępowania egzekucyjnego jest jednak w tym przypadku tylko art. 821 § 1 zd. 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd może na wniosek zawiesić w całości lub części postępowanie egzekucyjne, jeżeli złożono skargę na czynności komornika lub zażalenie na postanowienie sądu.

⁴⁶ Tak H. Pietrzkowski, op. cit. s. 561; Z. Świeboda, *Egzekucja przeciwko Skarbowi Państwa oraz podmiotom gospodarczym (art. 1060-1062 k.p.c.)*, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 9, s. 25.

⁴⁷ Zob. J. Jagieła, op. cit., s. 1238.

Wniosek o wstrzymanie egzekucji w stosunku do rzeczy, co do których dłużnik występuje o wyłączenie spod zajęcia, jest możliwe tylko w przypadku złożenia wniosku o wyłączenie w skardze o uchylenie zajęcia. Możliwość taka nie istnieje w sytuacji samodzielnego (odrębnego od skargi na czynności komornika) złożenia takiego wniosku. Zawieszenie postępowania sąd może uzależnić od złożenia przez dłużnika zabezpieczenia (art. 821 zd. 2 k.p.c.).

Sądem właściwym do rozpoznania wniosku o wyłączenie rzeczy spod zajęcia w trybie art. 1061 k.p.c. jest sąd egzekucyjny, w którego okręgu jest prowadzona egzekucja. Nieuprawniony jest natomiast pogląd⁴⁸, że sądem właściwym do rozpoznania wniosku o wyłączenie spod zajęcia w trybie art. 1061 k.p.c. jest sąd rejonowy, przy którym działa komornik prowadzący przeciwko dłużnikowi egzekucję, jeżeli wierzyciel dokonał wyboru komornika na podstawie art. 8 ust. 5 ustawy o komornikach sądowych i egzekucji⁴⁹. Oczywiście, sądem właściwym nie jest również sąd gospodarczy, który nie jest przecież sądem egzekucyjnym⁵⁰.

O wyłączeniu spod zajęcia sąd orzeka zgodnie z art. 1061 § 1 zd. 2 k.p.c. po wysłuchaniu stron. Zgodnie z art. 760 § 2 k.p.c., w przypadku gdy zgodnie z przepisami k.p.c. zachodzi potrzeba wysłuchania strony (inni uczestnicy postępowania egzekucyjnego lub osoby trzecie podlegają wysłuchaniu w trybie art. 761 k.p.c.), wysłuchanie odbywa się stosownie do okoliczności – bądź przez spisanie protokołu w obecności lub nieobecności drugiej strony, bądź przez oświadczenie strony na piśmie. Dopuszczalne są zatem trzy formy wysłuchania strony: ustna – w obecności strony przeciwnej, utrwalona protokołem; ustna – przy obecności drugiej strony, utrwalona protokołem; odebranie oświadczenia strony na piśmie⁵¹. Użycie przez ustawodawcę określenia „stosownie do okoliczności” wskazuje, że organ egzekucyjny (tutaj: sąd egzekucyjny) według swojego uznania może wybrać formę najwłaściwszą z uwagi na należytą ochronę praw stron postępowania egzekucyjnego, a także szybkość, sprawność i efektywność prowadzonego przed nim postępowania⁵².

Zgodnie z art. 766 zd. 1 k.p.c., sąd rozpoznaje sprawy egzekucyjne na posiedzeniu niejawnym, chyba że zachodzi potrzeba wyznaczenia roz-

⁴⁸ Tak Z. Świeboda, op. cit. s. 338.

⁴⁹ Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji; tekst jedn.: Dz. U. 2006, Nr 167, poz. 1191, ze zm.

⁵⁰ Zob. uchwałę SN z 30 czerwca 1992 r., III CZP 74/92, OSNC 1992, nr 12, poz. 229.

⁵¹ Zob. K. Flaga-Gieruszyńska, op. cit., s. 1212.

⁵² Ibidem.

prawy albo wysłuchania na posiedzeniu stron lub innych osób. Od sądu zależy ocena, czy w danej sprawie zachodzi potrzeba wyznaczania posiedzenia jawnego, należy jednak zwrócić uwagę, że przeprowadzenie takiego posiedzenia powinno mieć w praktyce szersze zastosowanie niż wysłuchanie za pomocą oświadczeń składanych przez strony na piśmie⁵³, choć w przypadku wielości wierzycieli może mieć to ujemny wpływ na szybkość postępowania.

Wysłuchanie obu stron w postępowaniu o wyłączenie rzeczy spod zajęcia jest obligatoryjne. W przypadku wielości wierzycieli w danym postępowaniu egzekucyjnym, konieczne jest wysłuchanie ich wszystkich. W odniesieniu do współdłużników egzekwowanych w danym postępowaniu egzekucyjnym wydaje się, że w sytuacji gdy nie zachodzi współwłasności rzeczy, o której wyłączenie spod zajęcia postępowanie się toczy, wystarczy wysłuchanie dłużnika-wnioskodawcy, który jest jedynym właścicielem tej rzeczy. Obowiązek wysłuchania przez sąd oznacza obowiązek sądu polegający na umożliwieniu stronom złożenia oświadczeń w sprawie, a nie obowiązek uzyskania przez sąd takich oświadczeń. Wymagania ustawy są w tym zakresie spełnione, gdy strona otrzyma od sądu zawiadomienie, że może złożyć oświadczenie w formie, jaką ustalił sąd. Obojętne jest natomiast, czy strona rzeczywiście skorzystała z tej możliwości⁵⁴.

W toku postępowania o wyłączenie rzeczy spod zajęcia sąd musi ustalić interes wierzyciela i dłużnika w żądaniu wyłączenia danej rzeczy spod zajęcia, a także społeczno-gospodarcze znaczenie prowadzonej działalności gospodarczej dłużnika (art. 1061 zd. 2 k.p.c.). Oczywiście, sąd musi także dokonać oceny przedstawionego przez dłużnika mienia zastępczego, w szczególności pod kątem możliwości zaspokojenia się wierzyciela z tego mienia. Rozstrzygając sprawę sąd orzeka postanowieniem (art. 766 zd. 2 k.p.c.) uwzględniającym wniosek lub oddalającym wniosek jako niezasadny. W przypadku uwzględnienia wniosku, sąd orzeka nie tylko o zwolnieniu danej rzeczy spod zajęcia, ale określa także te składniki mienia dłużnika, z których wierzyciel może zaspokoić swoje roszczenie⁵⁵. Orzeczenie może dotyczyć tylko zgłoszonych przez dłużnika elementów mienia zastępczego, jednak przyjąć należy, że sąd nie jest związany w tym zakresie oświadczeniem dłużnika i oceniając przedstawione mienie

⁵³ Zob. E. Wengerek, op. cit., s. 87.

⁵⁴ Zob. E. Wengerek, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1955, nr 11, s. 748.

⁵⁵ Zob. Z. Świeboda, op. cit., s. 27; H. Pietrkowski, op. cit., s. 561.

zastępcze może uznać, że dla zaspokojenia wierzyciela wystarczy tylko część tego mienia. Sąd może również orzec o wyłączeniu spod zajęcia tylko części rzeczy objętych wnioskiem. Na postanowienie sądu w sprawie wyłączenia przysługuje zażalenie zgodnie z art. 1061 § 2 k.p.c., które może dotyczyć każdego postanowienia wydanego w przedmiocie wyłączenia spod zajęcia, a więc zarówno na postanowienie uwzględniające, jak i oddalające wniosek⁵⁶. Zażalenie przysługuje każdej ze stron tego postępowania.

Wyłączenie rzeczy spod egzekucji następuje z chwilą uprawomocnienia się postanowienia sądu orzekającego wyłączenie rzeczy spod egzekucji. Natomiast w stosunku do mienia zastępczego, określonego w postanowieniu sądu, jego zajęcie następuje z chwilą wydania przez sąd I instancji jeszcze nieprawomocnego postanowienia, a zatem rozporządzenie tym mieniem po wydaniu postanowienia nie ma zasadniczo (kwestia dobrej wiary nabywcy) wpływu na dalszy bieg postępowania i prowadzenie egzekucji z tego mienia. Skutek ten następuje niezależnie od obowiązku komornika do niezwłocznego przystąpienia do czynności związanych z zajęciem mienia zastępczego wskazanego w postanowieniu sądu. W przypadku uchylenia przez sąd II instancji postanowienia o wyłączeniu rzeczy spod zajęcia, skutki zajęcia upadają z mocy prawa. Takie postanowienia sądu II instancji stanowi podstawę do usunięcia następstw zajęcia mienia zastępczego, np. wykreślenia wpisów o zajęciu z ksiąg wieczystych. Zaznaczyć należy, że w tej sytuacji dotychczasowe mienie zastępcze może być dalej przedmiotem egzekucji, ale już na podstawie odrębnego, nowego zajęcia przez organ egzekucyjny.

5. Inne przypadki ograniczenia egzekucji

W sądowym postępowaniu egzekucyjnym występują jeszcze inne przypadki ograniczenia egzekucji skierowanej do składników gospodarstwa rolnego. Ograniczenia egzekucji dotyczące m.in. części składowych gospodarstwa rolnego przewidywały przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 9 marca 1968 r. w sprawie czynności komorników⁵⁷, wydanego na podstawie art. 772, art. 855 § 2, art. 865 § 3, art. 868 i art.

⁵⁶ Tak J. Jagieła, op. cit., s. 1239, a także Z. Świeboda, op. cit., s. 28; odmiennie F. Zedler, *Postępowanie...*, t. IV, s. 124.

⁵⁷ Dz. U. Nr 10, poz. 577, ze zm.

947 § 2 k.p.c. W rozporządzeniu tym przewidziano następujące ograniczenia egzekucji dotyczące części gospodarstwa rolnego: w § 74 – egzekucji z zakontraktowanych zwierząt i ziemiopłodów, w § 75 – egzekucji ze zwierząt i ziemiopłodów objętych obowiązkiem dostawy na rzecz Państwa oraz zwierząt futerkowych, gdy była zawarta umowa kontraktacyjna na dostawę skór, w § 76 – egzekucji ze zwierząt futerkowych (dalsze ograniczenie). W § 77 określono obowiązek złożenia przez wierzyciela odrębnego wniosku o dokonanie sprzedaży w sytuacji określonej w § 76, natomiast w § 78 i § 79 określono sposób sprzedaży szeregu rzeczy i zwierząt, przewidujący ich uprzednie zaoferowanie do sprzedaży jednostkom gospodarki uspołecznionej. Z kolei § 56 stanowił, że komornik – oprócz przepisów zawartych w k.p.c. – powinien mieć na względzie także przepisy szczególne o ograniczeniach egzekucji.

Rozporządzenie to utraciło częściowo moc⁵⁸ z dniem 5 lutego 2005 r. na skutek uchylecia art. 865 § 2 k.p.c. przez art. 1 pkt 140 ustawy z 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego⁵⁹ oraz z dniem 28 grudnia 2007 r. na skutek uchylecia art. 772 k.p.c. przez art. 2 pkt 1 ustawy z 24 maja 2007 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz niektórych innych ustaw⁶⁰. Art. 722 k.p.c. zawierał ogólne upoważnienie dla Ministra Sprawiedliwości do wydania szczegółowych przepisów o czynnościach komorników i jego uchylenie spowodowało utratę mocy przez § 56 tego rozporządzenia. Z kolei art. 865 § 3 k.p.c. dotyczył upoważnienia Ministra Sprawiedliwości do określenia ruchomości podlegającym sprzedaży instytucjom bankowym, maklerskim i innym oraz zasady sprzedaży tych ruchomości. Na podstawie tego artykułu w rozporządzeniu o czynnościach komorników zawarto część przepisów o egzekucji z ruchomości, obejmujących także w § 74-79. O ile większość tych przepisów nie przystawała do aktualnych realiów gospodarczych, a § 78 i 79 były wręcz przepisami martwymi, o tyle § 76 określający, że jeżeli zajęte zostały zwierzęta futerkowe, to ich sprzedaż nie może być dokonana w okresie przygotowania do rozplodu aż do odsadzenia młodych, znajdowałaby nadal uzasadnienie. Przepis ten uwzględniał wrażliwość tych zwierząt na stres i miał na celu zapewnienie prawidłowego pokrycia oraz zapobieżenia niepotrzebnym poronieniom i upadkom.

⁵⁸ Zob. G. Julke, *Rozporządzenie w sprawie czynności komorników w świetle zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, „Nowa Currenda” 2007, nr 16(135), 243/2007, s. 88-95.

⁵⁹ Dz. U. Nr 172, poz. 1804.

⁶⁰ Dz. U. Nr 112, poz. 769.

Kolejny przypadek ograniczenia egzekucji ze składników gospodarstwa rolnego określa art. 890 § 2 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, wynikający z zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego zakaz wypłat z tego rachunku nie dotyczy bieżących wypłat na wynagrodzenie za pracę wraz z podatkami i innymi ciężarami ustawowymi. Wypłata z rachunku bankowego kwot na wynagrodzenie za pracę następuje po złożeniu komornikowi odpisu listy płac lub innego wiarygodnego dowodu. Komornik każdorazowo sprawdza istnienie ustawowego wyłączenia danej kwoty spod zajęcia i występuje do banku o zwolnienie tej kwoty spod zajęcia na rachunku bankowym dłużnika. Na działania komornika w tym zakresie oraz niedokonanie przez niego działań, do których jest zobowiązany, przysługuje skarga na czynności komornika na zasadach ogólnych. Przepis ten dotyczy również ograniczenia wypłat z rachunku bankowego za alimenty i renty o charakterze alimentacyjnym zasądzone tytułem odszkodowania.

Ograniczenia egzekucji ze składników gospodarstwa rolnego występują także w przypadku egzekucji przez zarząd przymusowy (art. 1064¹-1064¹³ k.p.c.) oraz egzekucji przez sprzedaż przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego (art. 1064¹⁴-1064²³ k.p.c.). Nie są to jednak przywileje egzekucyjne dłużnika, gdyż egzekucja z tych składników jest dalej prowadzona tylko w drodze innego sposobu egzekucji. Ustawodawca wyłącza tutaj możliwość egzekucji ze składników gospodarstwa rolnego dla prawidłowości egzekucji obejmującej całe gospodarstwo rolne lub w przypadku egzekucji przez zarząd przymusowy dotyczącej całości gospodarstwa lub jego zorganizowanej części. W opisanej sytuacji wierzyciel – z mocy prawa lub na wniosek – przystępuje do prowadzonej w ten sposób egzekucji i uczestniczy w planie podziału sumy w egzekucji tej uzyskanej.

W przypadku egzekucji przez zarząd przymusowy, przedmiotem egzekucji są dochody, jakie zarządca uzyskuje z gospodarstwa rolnego (lub jego części) po uiszczeniu wszelkich należności związanych z zarządem⁶¹. Egzekucja ta może obejmować całe gospodarstwo rolne lub – zgodnie z art. 1064⁵ k.p.c. – jego gospodarczo wyodrębnioną część, jeżeli dochód uzyskany z przymusowego zarządu tej części majątku dłużnika wystarczy na zaspokojenie egzekwowanych roszczeń. Zastosowanie mają tutaj ograniczenia egzekucji przewidziane w art. 1064¹² k.p.c. W szczególności, zgodnie z art. 1064¹² § 1 zd. 1 i 2 k.p.c., po wszczęciu egzekucji przez

⁶¹ Zob. K Flaga-Gieruszyńska, op. cit., s. 1158.

zarząd przymusowy prowadzenie egzekucji świadczeń pieniężnych innymi sposobami z majątku dłużnika wchodzącego w skład gospodarstwa rolnego jest niedopuszczalne, a inni wierzyciele mogą przyłączyć się do egzekucji przez zarząd przymusowy. W razie wszczęcia egzekucji w inny sposób, komornik prowadzący tę egzekucję, po powzięciu wiadomości o wcześniejszym wszczęciu egzekucji przez zarząd przymusowy, winien ją umorzyć jako niedopuszczalną (zgodnie z art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c.⁶²). Ograniczenie to nie dotyczy egzekucji świadczeń niepieniężnych oraz egzekucji w celu zniesienia współwłasności poprzez sprzedaż publiczną. W przypadku egzekucji zapoczątkowanych przed wszczęciem egzekucji przez zarząd przymusowy, zgodnie z art. 1064⁶ § 2 k.p.c. wcześniejsze egzekucje umarza się z dniem uprawomocnienia się postanowienia sądu o wszczęciu egzekucji przez zarząd przymusowy, a dotychczasowi wierzyciele z mocy prawa przystępują do egzekucji przez zarząd przymusowy.

Przedmiotem egzekucji może być wyjątkowo także całe gospodarstwo rolne, co ma miejsce w przypadku egzekucji przez sprzedaż przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego. W tego rodzaju egzekucji, zgodnie z art. 1064¹⁶ § 2 k.p.c., z chwilą uprawomocnienia się postanowienia sądu wszczynającego egzekucję przez sprzedaż gospodarstwa rolnego, egzekucje wcześniej wszczęte umarza się, a dotychczasowi wierzyciele przystępują do tej egzekucji z mocy prawa. Żaden przepis nie reguluje jednak kwestii późniejszego wszczęcia egzekucji świadczeń pieniężnych ze składników tego gospodarstwa rolnego. W literaturze spotkać można pogląd, że w takim przypadku należy stosować rozwiązanie podobne do zawartego w art. 1064¹² § 1 i 4 k.p.c., w myśl którego niedopuszczalne jest wszczęcie egzekucji świadczeń pieniężnych w inny sposób ze składników gospodarstwa rolnego, natomiast wierzyciele ci mogą się przyłączyć do egzekucji przez sprzedaż gospodarstwa rolnego⁶³.

Z przepisów ustanawiających ograniczenia egzekucji w stosunku do elementów gospodarstwa rolnego, wydanych odrębnie, a nie na podstawie delegacji zawartej w k.p.c., wymienić należy mający szczególne znaczenie dla rolników art. 32 ustawy z 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa⁶⁴. Zgodnie z tym przepisem, należności ustalane w drodze decyzji administracyjnej lub wierzytelności wynikające z umów

⁶² Zob. J. Jagieła, op. cit., s.1271.

⁶³ Ibidem, s. 1287.

⁶⁴ Dz. U. Nr 98, poz. 634.

cywilnoprawnych z tytułów płatności określonych w odrębnych przepisach, realizowanych przez Agencję ze środków pochodzących z funduszu Unii Europejskiej oraz środków krajowych przeznaczonych na ich współfinansowanie, nie podlegają zajęciu na podstawie przepisów ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz na podstawie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji⁶⁵. W przepisie tym przewidziano jednak nie zakaz prowadzenia egzekucji z określonych wierzytelności, lecz zakaz ich zajęcia. Nie jest to określenie prawidłowe, choć daje taki sam efekt, gdyż nie jest możliwe prowadzenie egzekucji bez jej pierwszego etapu, tj. zajęcia przedmiotu egzekucji. Określone tutaj ograniczenia egzekucji dotyczą tylko zajęcia wypłacanych kwot, a zatem egzekucji z wierzytelności przysługującej rolnikowi względem Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Pieniądze te po wpłynięciu na konto rolnika nie podlegają już ochronie i mogą być przedmiotem egzekucji z rachunku bankowego.

6. Uwagi końcowe

Dokonana analiza upoważnia do sformułowania kilku postulatów *de lege ferenda*. Wątpliwości budzi przekazanie w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 16 maja 1996 r. w sprawie określenia przedmiotów należących do rolnika, które nie podlegają egzekucji sądowej, kierownikowi właściwego urzędu rejonowego uprawnień do wydawania zaświadczenia o niezbędności nadwyżki inwentarza żywego ponad ilość określoną w § 1 tego rozporządzenia i art. 829 pkt 3 k.p.c. W poprzednim rozporządzeniu regulującym tę materię, uchylonym przez aktualnie obowiązujące, po reformie administracyjnej z 1990 r. właściwym do wydawania takiego zaświadczenia był organ gminy. Obecnie kierownik urzędu rejonowego także musi zasięgnąć opinii organu gminy (miasta); jednocześnie dłużnik ma uzyskać zaświadczenie w ciągu 14 dni od dnia zajęcia, pod rygorem nadania dalszego biegu egzekucji. W tym stanie rzeczy postulat, aby kompetencje do wydawania takiego zaświadczenia miał właściwy ze względu na położenie gospodarstwa organ samorządowy – wójt (burmistrz, prezydent miasta), bliżej znający sytuację danego rolnika i prowadzonego przez

⁶⁵ Przepis ten jest powtórzeniem art. 11c ustawy z 29 grudnia 1993 r. o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz. U. Nr 1, poz. 2 ze zm.), uchylonej przez ustawę o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

niego gospodarstwa rolnego i niepotrzebujący zasięgać w tej materii opinii, jest w pełni zasadny. W celu usunięcia ewentualnych wątpliwości kompetencyjnych w przypadku położenia gospodarstwa w obrębie kilku gmin, słuszne wydaje się określenie właściwości tego organu według miejsca położenia centrum gospodarczego gospodarstwa.

Pojawiający się w literaturze postulat rozszerzenia możliwości wyłączenia spod zajęcia w trybie art. 1061 k.p.c. nie tylko rzeczy należących do dłużnika, ale elementów całego majątku dłużnika, wydaje się zasadny. Inne składniki majątku dłużnika mogą mieć w danym przypadku istotne znaczenie dla prowadzenia gospodarstwa rolnego i być niezbędne do prowadzenia działalności w tym gospodarstwie. Zaznaczyć należy, że obowiązkiem dłużnika jest przedstawienie we wniosku o zwolnienie spod egzekucji mienia zastępczego, z którego egzekucja winna zapewnić pełne zaspokojenie wierzyciela. Rozszerzenie zatem zakresu potencjalnej możliwości zwolnienia spod zajęcia nie umniejsza możliwości zaspokojenia wierzyciela, a może mieć istotne znaczenie dla prowadzonej przez dłużnika działalności.

Sądzę, że dotychczasowy § 76 rozporządzenia w sprawie czynności komorników, z uwagi na zapewnienie odpowiedniej produktywności i kondycji stada zwierząt futerkowych, powinien mieć nadal zastosowanie. Ponieważ niemożliwe jest ponowne jego zawarcie w tym rozporządzeniu, jego treść mogłaby zostać ujęta w rozporządzeniu wydanym na podstawie delegacji określonej w art. 830 k.p.c.

W przepisach regulujących egzekucję przez sprzedaż przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego winien znaleźć się przepis będący odpowiednikiem art. 1064¹² k.p.c. w egzekucji przez zarząd przymusowy. Byłby to przepis wyraźnie określający niedopuszczalność egzekucji świadczeń pieniężnych w stosunku do części składowych gospodarstwa rolnego po wszczęciu egzekucji przez jego sprzedaż. Jest oczywiste, że w przypadku wszczęcia egzekucji przez sprzedaż gospodarstwa rolnego jako całości niedopuszczalne winno być równoległe prowadzenie egzekucji z jego części składowych, a zasada ta winna być przez ustawodawcę wyraźnie zaznaczona również co do egzekucji wszczynanych po wydaniu przez sąd postanowienia o wszczęciu egzekucji przez sprzedaż gospodarstwa rolnego. Oczywiście zakaz ten nie dotyczyłby wierzycieli posiadających wierzytelności zabezpieczone rzeczowo na częściach składowych gospodarstwa rolnego, które to prawa rzeczowe – zgodnie z art. 1064²¹ k.p.c. – pozostają w mocy, mimo sprzedaży egzekucyjnej gospodarstwa rolnego.

LIMITATIONS OF ENFORCEMENT PROCEEDINGS AGAINST CONSTITUENTS OF AN AGRICULTURAL HOLDING

Summary

Enforcement against an agricultural holding is subject to many limitations. Provisions laying down those limitations are contained in the code of civil procedure and executive acts to that code as well as in some other acts.

There were many reasons why the legislator decided to provide for limitations of enforcement carried out against constituents of an agricultural holding. The main ones include humane, social and economic reasons. Most of those limitations apply to an indebted agricultural holding regardless its legal status, but there are many that only hold when the debtor is an individual farmer.

The concluding paragraph contains a number of postulates recommending certain amendments to the existing legal regulations.

I LIMITI ALL'ESECUZIONE GIUDIZIARIA SUI COMPONENTI DELL'AZIENDA AGRICOLA

Riassunto

Diversi sono i limiti all'esecuzione sugli elementi dell'azienda agricola. Le norme che dettano tali limiti si trovano principalmente nel codice di procedura civile, negli atti applicativi del codice medesimo e negli altri atti normativi.

Le ragioni per cui il legislatore ha introdotto i limiti in questione sono varie e, in particolare, attengono a motivi sociali ed economici. La maggior parte di questi limiti ha per oggetto i componenti dell'azienda agricola indipendentemente dalla forma giuridica del soggetto debitore, tuttavia, in alcuni casi, i limiti esistono solo se il debitore è una persona fisica, ossia un agricoltore individuale.

In conclusione l'Autore auspica la modifica di alcune norme oggetto dell'articolo.